

Politický systém Ruskej federácie 20 rokov po rozpade ZSSR

Martin Horemuž

Katedra politológie Filozofickej fakulty, Katolícka univerzita, Ružomberok

Political system of the Russian Federation 20 years after the collapse of the USSR.

This study tries to explain and analyze the development of political system in Russia after the collapse of the USSR. In that context, the article aims at the main determinants and factors that significantly influenced the shaping and creating of the Russian political system during the last two decades. Russia in terms of political theory (political science) belongs to a group of post-communist countries which, unlike most countries of Central Europe (for example Czech Republic, Poland, Hungary) did not complete the transition process by democratic consolidation, characterized by the stability of institutions and political system as a whole. In this context, the author notes that a certain stability of the political system in most former Soviet republics (Belarus, Azerbaijan, Central Asian States but also in Russia itself) was achieved particularly by departure from democratic standards. Under the present study the author draws attention to current political developments in Russia, which is time-framed by D. Medvedev becoming President of RF (2008). In this connection the author points out on so far only rhetorical efforts of D. Medvedev to promote modernization program of Russian society, whose concept is based on the reform of the economy (technology, knowledge economy), but indirectly refers, respectively affects the change (reform) of the current political system, whose form was shaped during the second election period of President V. Putin. Author in this context finds essential differences, respectively basic philosophical dissonances between the starting postulates of Putin's concept of "sovereign democracy" and the modernization agenda of D. Medvedev, whose theses have been published in autumn 2009 in the article "Russia Forward."

Key words: Political system, Transition, Democracy, Democratization, Consolidation, Political parties, Constitutional process, Political institutions, Modernization,

Politický systém Ruskej federácie 20 rokov po rozpade ZSSR. Táto štúdia sa snaží vysvetliť a analyzovať vývoj politického systému v Rusku po rozpade ZSSR. V tomto kontexte sa článok zameriava na hlavné determinanty a faktory, ktoré významným spôsobom ovplyvnili formovanie a vytváranie ruského politického systému v priebehu posledných dvoch desaťročí. Rusko v oblasti politickej teórie (politológie) patrí do skupiny postkomunistických štátov, ktoré na rozdiel od väčšiny krajín strednej Európy (napr. Česká republika, Poľsko, Maďarsko) nedokončilo proces prechodu (demokratickej konsolidácie), vyznačujúci sa stabilitou inštitúcií a politického systému ako celku. V tejto súvislosti autor uvádza, že určitá stabilita politického systému vo väčšine bývalých sovietskych republík (Bielorusko, Azerbajdžan, stredoázijské štáty, ale aj v samotnom Rusku) bola dosiahnutá predovšetkým odklonom od demokratických štandardov. V rámci štúdie autor upozorňuje na aktuálny politický vývoj v Rusku, ktorý je časovo vymedzený zvolením D. Medvedeva za prezidenta RF (2008). V tejto súvislosti poukazuje na zatiaľ iba rečnickú snahu D. Medvedeva podpory programu modernizácie ruskej spoločnosti, ktorá by mala byť založená na reforme ekonomiky (nové technológie, orientácia na znalostnú ekonomiku), ale nepriamo aj na zmene (reforme) momentálneho politického systému, ktorý sa do súčasnej podoby sformoval v priebehu druhého volebného obdobia prezidenta V. Putina. Autor v tejto súvislosti hľadá podstatné rozdiely, resp. základné filozofické disonancie medzi postulátmi a poňatím Putinovej "suverénnej demokracie" a programu modernizácie D. Medvedeva, ktorého základné tézy boli publikované na jeseň roku 2009 v článku "Rusko vpred."

Kľúčové slová: Politický systém, tranzícia, demokracia, demokratizácia, konsolidácia, politické strany, konštitučný proces, politické inštitúcie, modernizácia

Úvod

Ruská federácia (RF) je viacerými analytikmi považovaná za vhodný objekt výskumných a analytických štúdií, keďže predstavuje štátny a politický útvar, ktorý v priebehu posledných dvoch dekád prešiel turbulentnými a radikálnymi premenami. Tieto premeny z pohľadu teórie (teoretických konceptov) politickej vedy, ale aj histórie, nemajú ekvivalentnú podobu, resp. ich normatívne a metodologické začlenenie komplikujú viaceré faktory a determinanty vnútorného aj vonkajšieho charakteru. Na jednej strane to bol rozpad (zánik) štátneho útvaru a jeho politických štruktúr s recipročným procesom vzniku nezávislého Ruska, s ktorými boli u občanov Ruska spájané viaceré nádeje a očakávania. V rámci tohto procesu prebiehali začiatkom 90. rokov minulého storočia viaceré politické, sociálno-ekonomické a kultúrno-spoločenské zmeny sprevádzajúce kreovanie a formovanie ruského politického systému.

Na druhej strane je nevyhnutné spomenúť medzinárodno-politické konotácie, keďže ZSSR predstavoval do svojho rozpadu globálnu jadrovú veľmoc (superveľmoc) s nesmiernymi materiálnymi (ropa, zemný plyn a ďalšie energetické suroviny) a ľudskými zdrojmi (relatívne vysoko kvalifikovaná pracovná sila), s prirodzenými medzinárodno-politickými ambíciami a dosahmi na medzinárodnú politiku (Balabán, 2006, s. 7).

RF ako nástupnícky štát po bývalom Sovietskom zväze mala prirodzene naďalej vlastné medzinárodné a zahranično-politické záujmy, ktoré však čoskoro narazili na reálne možnosti a limity priamo alebo nepriamo vyplývajúce z vnútornej slabosti a problémov ústavnopolitických inštitúcií a štruktúr. Vnútornú slabosť ruského štátu navyše podčiarkovala aj prebiehajúca hospodárska a sociálna kríza ako dôsledok transformácie a liberalizácie centrálne riadenej ekonomiky. K podobnému konštatovaniu v súvislosti so zadefinovaním a ilustratívnym výpočtom faktorov vplývajúcich na analýzu ruského politického systému sa prikláňa aj J. Holzer, ktorý sa domnieva, že základná peripetia analýzy postsovietskeho Ruska spočíva v abstraktne definovateľnom, viacmenej svojimi dôsledkami ďalekosiahlom fakte, že Rusko nie je možné ponímať ako klasický štát, ako štandardný štátny útvar zodpovedajúci bežným medzinárodno-právnym, geopolitickým, strategickým, ba i geografickým a iným charakteristikám, ale skôr ako civilizačnú oblasť, tvorenú veľmi rozmanitými a pestrými, a tým pádom logicky aj protikladnými a z hľadiska vlastnej identity rôznorodo formovanými časťami, oblasťami, regiónmi bývalými štátnymi útvarmi a pod. (Holzer, 2001, s. 20). Uvedené faktory a determinanty spolu s historickými konštantami (dlhotrvajúca imperiálna tradícia a minulosť, pevne zakotvené postavenie pravoslávnej cirkvi ako formálnej aj neformálnej sociálnej inštitúcie, ale aj dejinná existencia silného panovníka, reprezentovaného do roku 1917 ruskými cári ako personálnym zosobnením

vládcoi ruskej ríše, ktorých neskôr nahradili komunistický vládcovia) podstatným spôsobom ovplyvnili ústavno-konštitucionálny vývoj v postsovietskom Rusku, výsledkom čoho je aj súčasná podoba politického systému.

Z hľadiska politológie a politickej vedy predstavuje politický systém základný predmet výskumov a analýz v jej najrôznoodejšej podobe (štúdium a komparácia jedného politického systému, dvoch alebo viacerých podobných politických systémov alebo úplne rozdielnych politických systémov). Pre lepšie porozumenie politického systému a jeho reálne fungovanie je potrebné v širšom slova zmysle podrobiť výskumu viaceré jeho zložky, ktoré v sebe integrujú organizáciu politickej moci, vzťahy medzi spoločnosťou a štátom, ale tiež prebiehajúce politické procesy, vrátane ústavno-politického a inštitucionálneho ukotvenia moci, skutočného stavu politických činností, úrovne politickej participácie v spoločnosti, ale aj celkový charakter politickej účasti neinštitucionalizovaných politických vzťahov (napr. politická kultúra). Aj keď ruský politický systém v priebehu posledných dvadsiatich rokov prešiel relatívne krátke časové obdobie, je možné na základe niektorých indikátorov vyčleniť skupinu znakov, ktoré poukazujú na osobitosti a špecifiká politického systému RF. Tieto osobitosti a špecifiká podstatným spôsobom odlišujú ruský politický systém od väčšiny politických systémov. Z inštitucionálneho a konštitučno-politického hľadiska je možné proces formovania postsovietskej ruskej štátnosti rozdeliť podľa časového (periodického) členenia do nasledovných temporálnych období:

- 1.) *Od rozpadu ZSSR (vzniku RF) do obdobia prijatia ústavy RF (1991 – 1993);*
- 2.) *Od prijatia ústavy RF až po odchod B. Jel'cina z funkcie prezidenta RF (1993 – 2000);*
- 3.) *Od nástupu prezidenta V. Putina až po jeho oficiálne skončenie (2000 – 2008)*
- 4.) *Nástupom D. Medvedeva za prezidenta RF (2008 – súčasnosť)* (Horemuž, 2009, s. 134)

1. Formovanie ruského politického systému z pohľadu politickej teórie

Rozpad ZSSR a komunistického politického systému znamenali naštartovanie demokratizačného procesu v rozsiahlom geografickom (geopolitickom) priestore – krajinách strednej a východnej Európe, podstata ktorého spočívala v radikálnom rozchode s dovtedajším politickým systémom a režimom reprezentovaným ideológiou komunizmu a marxizmu-leninizmu. Z pohľadu teórie prechodov (tranzitológie) existovali (existujú) viaceré teoretické modely, ktoré primárne vychádzajú z empirických a praktických príkladov (Španielsko, Portugalsko, Grécko, ale aj niektoré ázijské a juhoamerické štáty), pričom ich skúsenosti a závery sa snažia komparovať (implikovať) aj na súčasné politické

realie. V tomto kontexte je najznámejšia a najpregnantnejšia práca Juan J. Linz, Alfred Stepan, „*The Breakdown of Democratic Regimes*“ ktorá sa v 70. rokoch 20. storočia zaoberala charakteristickými znakmi v kontexte ukončenia autoritatívnych režimov, a na proces (fázy) úspešného nastolovania (prechod) demokratického politického systému s funkčnými formálnymi a neformálnymi politickými inštitúciami (Linz – Stepan, 1978). Vysoká homogenita a konzistentnosť procesov spojených s ukončením nedemokratických režimov sa stala základom pre konštituovanie samostatného vedného odboru „*tranzície*“, resp. teórie prechodov (Říchová, 2000, Szomolanyi, 1999). Z politologicko-teoretického hľadiska tranzíciou nazývame interval medzi jedným a druhým politickým režimom. Pre prechod je charakteristické, že v jeho priebehu nie sú trvalo definované a všeobecne prijímané pravidlá hry. Aktéri bojujú nielen za uspokojenie svojich bezprostredných záujmov, ale taktiež o určenie pravidiel a procedúr, ktorých proklamovaným cieľom je ukončenie nedemokratickej vlády. V širšom zmysle sa jedná o proces nastolenia funkčnej demokracie (proces demokratizácie) – demokratickej konsolidácie (Dvořáková – Kunc, 1994, s. 77).

V súvislosti s pádom komunizmu, S. Huntington hovorí o tzv. „*tretej vlnе demokratizácie*“, ktorá je spojená s koncom nedemokratických (totalitných a autoritatívnych) režimov a prechodom k demokracii vo viac ako troch desiatkach štátov v období rokov 1974 – 1990, osobitne však v strednej a východnej Európe s rozpadom komunistického systému (Huntington, 2008). Osobitosti a špecifiká prechodu (tranzície) Ruska, na rozdiel od štátov slúžiacich J. Linzovi a A. Stepanovi ako empiricko-analytický „*študijný materiál*“ pre stanovenie modelov a teórií tranzície, spočívali v prechode z totalitného režimu na demokratický. Totalitný (komunistický) režim sa v tomto smere vyznačoval silnejšou ideologickou a mocensko-politickou kontrolou všetkých spoločenských segmentov, ale aj pevnejšou hospodárskou organizáciou štátu, na rozdiel od modelov, s ktorými v 70. rokoch minulého storočia pracovali Juan J. Linz a A. Stepan. V kontexte svojej nesporne najprínosnejšej práci venovanej problematike novodobých nedemokratických režimov („*Totalitarian and Authoritarian Regimes*“) definoval Juan J. Linz autoritatívne režimy ako politické systémy, ktoré vyjadrujú obmedzený pluralizmus, a ktorým zároveň chýba rozpracovanejšia ideológia a nerealizujú intenzívnu ani extenzívnu mobilizáciu (Linz, 2000). Komunistická strana Sovietskeho zväzu (KSSZ) však ovládala (ideologicky indoktrinovala) celú spoločnosť, pričom možnosť alebo snaha o prejav akéhokoľvek limitovaného pluralizmu bola tvrdo potlačená štátno-politickým a vojensko-bezpečnostným aparátom, ktorý bol pod absolútnou kontrolou strany. KSSZ fakticky predstavovala štruktúru prestupujúcu celým systémom a v istom zmysle nahrádzala všetky štandardné inštitúcie. Nominálna („*tieňová*“) existencia parlamentu (Zjazdu ľudových poslancov), vlády (Rada

ministrov ZSSR) či súdov v rámci sovietskej moci v tomto zmysle môže viesť k ilúziám o ich možnej praktickej deľbe (Holzer, 2002, s. 134). Paralelnosť mocenských štruktúr, kedy komunistická strana dôsledne kopírovala konkrétne exekutívne a legislatívne platformy, a to v pozícii funkcionálnej a príkazovej nadradenosti, predstavovala typický model totalitných (komunizmus, nacizmus) režimov.

Navyše, v súvislosti s hľadaním spoločných východiskových bodov, resp. rozdielností ruskej tranzície, je nevyhnutné si uvedomiť, že časové obdobie trvania vlády komunistického režimu v Rusku bolo v komparácii so štátmi južnej Európy omnoho dlhšie (viac ako 70 ročné: 1917 – 1991), pričom vo všetkých postsovietskych republikách (s výnimkou Pobaltských štátov) neexistovala možnosť nadviazania na predtotalitné obdobie v podobe predchádzajúcej politickej tradície, štruktúr politického systému, politickú kultúru a v niektorých príkladoch ani na ústavno-politické inštitúcie (t. j. nejednalo sa o tzv. „prerušenu demokraciu“). Krátke obdobie konštitučnej monarchie v rokoch 1905 až 1917 (osobitne však február 1917 až október 1917) v tomto smere nemôže slúžiť ako smerodajná a výpovedná hodnota vzhľadom na rozsiahlu časovú, aj neskoršiu obsahovú diskontinuitu.

Niektorí autori (M. Ženíšek) v súvislosti s analýzou ukončenia nedemokratických režimov právom upozorňujú na skutočnosť, že termín „*prechod k demokracii*“ dopredu indikuje (predurčuje a naznačuje) možný výsledok – konečný stav celého procesu. Podľa M. Ženíška však nie je vždy istá a dopredu daná konečná podoba režimu, ktorá nastane po odstránení nedemokratickej vlády, pretože pád autoritárskej alebo totalitnej vlády sa môže zvrátiť a môže viesť k ďalšej forme diktatúry (Ženíšek, 2006, s. 18). Po viac ako dvadsiatich rokoch je však možné z hľadiska praktických skúseností a na základe exaktných politologických analýz konštatovať, že všetky štáty strednej a východnej Európy úspešne zavŕšili formálny prechod od totalitného politického systému k demokracii, pričom niektoré krajiny vplyvom nedostatočnej stability a konsolidácie demokracie a politických inštitúcií upadli do autoritatívneho režimu. Takýto vývoj sa však netýkal len postsovietskych republík (väčšina štátov s výnimkou Pobaltských štátov, a do určitej miery aj súčasného Gruzínska, Ukrajiny a Kirgizska), ale aj napr. Srbska v období vlády S. Miloševića, Chorvátska počas prezidenta F. Tudjmana, ale aj Slovenska za druhej vlády V. Mečiara (1994 – 1998), ktoré v konkrétnej etape svojho posttotalitného vývoja zostali niekde uprostred cesty k demokratickej konsolidácii. Spomínané „*deformácie*“ boli výsledkom toho, že prechod k demokracii nezahŕňa len formálne konštituovanie demokratických politických inštitúcií s reálnou deľbou moci, ale po obsahovej stránke je jej nevyhnutnou súčasťou dosiahnutie politickej stability a konsolidácie politických inštitúcií (Ženíšek, 2006, s. 18).

Obdobný postoj zaujíma aj český politológ M. Kubát, ktorý sa domnieva, že od polovice 90. rokov 20. storočia sa pozornosť politológov začala obracať od otázky prechodu k demokracii (transition) práve k fenoménu tzv. demokratickej konsolidácie (democratic consolidation), pretože úspešným zvrhnutím komunizmu proces premien v rámci politického systému zďaleka neskončil, práve naopak, len začal. V uvedenom kontexte sa M. Kubát domnieva, že v širšom slova zmysle je prechod k demokracii úspešne ukončený nielen momentom zvrhnutia komunizmu. Omnoho ťažšie, a svojim spôsobom bolestnejšie a predovšetkým podstatnejšie, je vybudovanie nového demokratického systému (Kubát, 2003, s. 16).

Veľmi zaujímavý prístup k skúmaniu politických systémov postkomunistických štátov prezentuje poľský sociológ Jerzy J. Wiatr, ktorý hľadá súvislosti medzi formou vlády (prezidentská verus parlamentná) a autoritatívnymi režimami s rôznou intenzitou kontroly politického a spoločenského života, pričom sa domnieva, že pre transformáciu krajín bývalého ZSSR bolo charakteristické, že všetky tieto štáty (s výnimkou Pobaltia) sa stali prezidentskými republikami. V tejto súvislosti na príklade postkomunistickej strednej a východnej Európy a postsovietskych republík preukazuje nadradenosť parlamentného režimu nad prezidentským alebo prezidentského nad parlamentným. J. Wiatr tvrdí, že štáty, ktoré zvolili nejakú formu prezidentského režimu, sa obyčajne stávajú obeťou návratu autoritarizmu alebo prinajmenšom destabilizácie politického systému, čo dokladuje na príklade Ruska, Bieloruska, Ukrajiny, Juhoslávie resp. Srbska a Chorvátska. Obdobný postoj zastáva už vyššie zmienený J. Linz a A. Stepan, ktorý taktiež poukazuje na skutočnosť, že mnoho štátov, ktoré boli predtým súčasťou Sovietskeho zväzu alebo Juhoslávie, a ktoré dnes nespĺňajú kritériá demokracie, zvolili prezidentský alebo poloprezidentský režim (Linz – Stepan, 1996, s. 38-54). S uvedenými názormi sa však nestotožňuje M. Kubát, ktorý sa domnieva, že k demokratickej konsolidácii alebo naopak k ohrozeniu demokracie prispieva množstvo iných prvkov, ako len typ politického režimu (Kubát, 2003).

Pokiaľ ide o prezidentskú formu vlády, v odbornej politologickej literatúre a terminológii je možné sa stretnúť s rôznym definíciami. Podľa G. Sartoriho je prvým definičným kritériom prezidentského systému priama alebo „*akoby*“ priama všeľudová voľba hlavy štátu na stanovené obdobie. Druhým definičným kritériom je, že v prezidentských systémoch sa vláda (exekutíva) nemeňuje ani nerozpúšťa na základe hlasovania v parlamente. Vlády sú výsadou prezidentov (Sartori, 2001, s. 94-95). Podľa P. Horvátha charakteristickým znakom prezidentskej (prezidiálnej) formy vlády je rovnomernejšie rozloženie moci v štáte medzi exekutívou a legislatívou. Legitimita oboch zložiek je odvodená od občanov, poslanci aj prezident dostávajú mandát od prvotných nositeľov moci v štáte (Horváth, 2000, s. 11).

V zmysle politologicko-teoretickej analýzy zaraďujeme ruský politický systém do prezidentskej formy vlády, nakoľko dominantné postavenie v ňom prináleží prezidentovi. M. Kubát uvádza, že prezidentský systém v pravom slova zmysle sa v žiadnej postsovietskej republike nevyskytuje, nakoľko sa jedná len o jeho určité deformácie. Niektorí autori (A. Duleba, J. Holzer) sa v súvislosti s ruským politickým systémom zmieňujú o tzv. „*superprezidentskom*“ systéme, ktorý má zdôrazniť výraznú koncentráciu moci v rukách prezidenta, resp. jeho dominantnú pozíciu v systéme a štruktúre del'by moci. J. Holzer však v súvislosti s detailným skúmaním politického systému RF v 90. rokoch minulého storočia upozorňuje, že „*obvyklé typologické zaradenie RF ako prezidentskej republiky sa totiž vo svetle detailnej systémovej analýzy ukazuje ako nie úplne presné. Oporu pre toto konštatovanie nachádza vo formálnom usporiadaní jednotlivých inštitúcií v rámci ruského štátneho mechanizmu, predovšetkým v skutočnosti, že prezident RF nie je (prinajmenšom formálne) priamo hlavou exekutívy, a že v systéme zohráva nie nevýznamnú rolu aj post predsedu vlády, čo zodpovedá modelovému príkladu poloprezidentského systému.*“ (Holzer, 2001, s. 31)

2. Postsovietske Rusko vo svetle konštituovania nového politického systému

2.1. Politické reformy v ZSSR a ich význam pre Ruskú federáciu

Zvolenie M. Gorbačova do funkcie generálneho tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (ÚV KSSZ) v marci 1985 predstavovalo kľúčový medzník pre vývoj neskorších udalostí nielen vo vnútri ZSSR, ale aj na globálnej politickej mape sveta. Z historického hľadiska to bol zlomový bod, ktorý v konečnej fáze viedol ku kolapsu komunizmu v strednej a východnej Európe, hoci skutočnou snahou a cieľom M. Gorbačova bola „*reforma*“ sovietskeho režimu a modelu moci v rámci komunistického systému. Nevyhnutnou súčasťou politickej „*demokratizácie*“ ZSSR po roku 1988 sa stala aj ekonomická liberalizácia. Jej podstata spočívala v čiastočnom uvoľnení kontroly štátu v hospodárstve a ekonomiky, ale aj v zrealnení dopytu a ponuky po tovaroch a službách, ktoré v dôsledku cenovej regulácie štátu absentovali na trhu (Švankmajer – Veber – Sládek – Moulis, 1999, s. 466).

Politický program M. Gorbačova predstavený na XIX. konferencii KSSZ v roku 1988 však rozdelil stranícku, republikovú, armádno-vojenskú, ale aj ekonomickú elitu na dve názorové skupiny (zástancov a odporcov demokratizácie). Obdobným spôsobom sa rozdelila celá sovietska spoločnosť. V intenciách svojho programu sa M. Gorbačov snažil o zníženie kontroly komunistickej strany nad štátnymi orgánmi a zavedenie viacerých demokratických prvkov, ktoré spočívali napr. v možnosti voľby viacerých kandidátov. Ďalšie jeho snahy o „*reformu a demokratizáciu*“ politického systému boli

smerované na inštitucionálne oddelenie funkcie generálneho tajomníka ÚV KSSZ a hlavy štátu (dovtedy formálne reprezentovanú predsedom prezídia Najvyššieho soviету ZSSR). Dôležitou súčasťou sa malo stať konštituovanie reálneho (reprezentatívneho) zákonodarného orgánu – parlamentu (dovtedy reprezentovaného Najvyšším Sovietom ZSSR) v podobe tzv. Zjazdu ľudových poslancov (december 1988) (Vykoukal – Litera – Tejchman, 2000, s. 662-663). Voľby do tohto novo kreovaného orgánu prebehli v marci 1989. Súčasťou procesu demokratizácie sa stalo aj zrušenie článku 6 Ústavy ZSSR, ktorá definovala KSSZ ako vedúcu silu sovietskej spoločnosti (marec 1990). Zvolenie M. Gorbačova do funkcie prezidenta Sovietskeho zväzu (15. marec 1990) malo demonštrovať oddelenie strany a štátu, a formálne uzatvárať inštitucionálne pretvorenie ZSSR. Konštituovanie Ústavného súdu RSFSR (december 1990) dotváral celkový ráz a charakter vtedajšieho reformného úsilia a ústavnoprávnej premeny sovietskeho režimu.

Pre neskorší politický vývoj a systém Ruskej federácie sa stal dôležitý 12. jún 1990, kedy došlo k schváleniu deklarácie o štátnej suverenite Ruskej federácie. Prijatie deklarácie o suverenite RSFSR do budúcnosti naznačovalo presun ťažiska moci, resp. poukazovalo na skutočnosť, že nasledujúce kľúčové politické rozhodnutia už nebudú prijímané na platforme zväzového federálneho centra, ale na úrovni jednotlivých zväzových republík. V tomto kontexte sa rozhodujúcim pre nasledujúce udalosti stávalo smerovanie RSFSR ako mocensky, politicky a ekonomicky najsilnejšieho subjektu ZSSR. B. Jeľcin sa v tomto čase stal hlavným odporcom M. Gorbačova, ktorého kritizoval za nedostatočné a pomalé tempo reforiem a demokratizácie. Formálne ovládnutie ruskej politickej scény B. Jeľcinom bolo zavŕšené jeho zvolením za prezidenta RSFSR v júni 1991 (Vykoukal – Litera – Tejchman, 2000). M. Gorbačov sa v tejto situácii pokúsil o zachovanie svojej politickej pozície prezidenta ZSSR podpísaním novej zväzovej zmluvy, ktorá vyjadrovala väčšinovú vôľu občanov z referenda o zachovaní ZSSR (marec 1991). K podpísaniu novej zväzovej zmluvy v auguste 1991, ktorá mala pretvoriť ZSSR do novej štátotvornej podoby, však nedošlo z dôvodu pokusu o puč konzervatívnymi silami. Výsledkom puču sa stal zákaz KSSZ, a postupné vyhlásenie nezávislosti jednotlivých republík na ZSSR. Logickým vyústením celého procesu sa stal zánik Sovietskeho zväzu ako geopolitickej reality, ktorý bol spečatený najvyššími predstaviteľmi Ruska, Bieloruska a Ukrajiny v Bielovežskom pralese začiatkom decembra 1991, a následným odstúpením M. Gorbačova z funkcie prezidenta ZSSR (25. 12. 1991) (Švankmajer – Veber – Sládek – Moulis, 1999).

2.2. Rusko v procese národného uvedomovania a hľadania identity

Ďalším podstatným faktorom, ktorý výraznou mierou determinoval proces kreovania politického systému v RF, (ale aj vo väčšine postkomunistických štátov strednej a východnej Európy) bol spojený s posilňovaním pocitu národného vedomia a identity (nacionalizmus), v širšom slova zmysle hľadania vlastnej štátnosti, budovania vhodného inštitucionálneho rámca a právnej základne. ZSSR, a v rámci nej RSFSR, bola mnohonárodnostným štátom, na území ktorého žilo viacero národov a národností. Jedna z hlavných príčin etnických a národnostných konfliktov v štátoch bývalého ZSSR bola (je) zakorenená v osobitostiach formovania sovietskeho štátu ako unitárneho a centralizovaného celku, ktorý už pri svojom vzniku mal zakódované budúce dezintegračné a destabilizačné prvky. Začiatkom 90. rokov minulého storočia začali Sovietskym zväzom otriasať viaceré etnické a národnostné nepokoje. Dedičstvo sovietskej národnostnej politiky sa stalo jednou z príčin rozpadu ZSSR, ale aj dôsledkom množstva lokálnych vojenských konfliktov, ktoré naplno akcelerovali po roku 1991 (Náhorný Karabach, Podnesterská republika, Abcházsko, Južné Osetsko, konfliktné zóny v strednej Ázii) (Dančák – Fiala, 2000). Francúzsky politológ J. Rupnik v súvislosti s pádom komunistických režimov v strednej a východnej Európe hovorí o efekte „*rozmrazenej mrazničky*“, čím nepriamo poukazuje na nacionalizmus a neriešené národnostné otázky, ktoré boli vo väčšine štátov (Československo, Juhoslávia, ZSSR) po nastolení komunistickej vlády „*zamrazené*“ a tým fakticky neriešené.

Ruský štát (obyvateľov) zasiahla po roku 1990 kľúčová otázka, ktorá súvisiaca s hľadaním vlastnej identity. Vzniknutá politická, ekonomická a sociálna kríza, v ktorej sa RF ocitla, býva Rusmi označovaná aj ako „*Smutnoje vremja*“ (čas chaosu), alebo „*smuta*“ (nepokoje, zmätky). Podľa A. Dulebu takejto krízy Rusko čelilo už tretíkrát vo svojich dejinách (predtým v rokoch 1598 – 1613 a 1917 – 1921). Príznačné pre toto obdobie sa stalo hľadanie odpovedí na otázky, ktoré súviseli s vlastnou identitou, t. j. „*Kto sme*“ a „*Čo chceme?*“ (Duleba – Hirman, 1999, s. 19).

Pregnantným príkladom hľadania postsovietskej (postimperiálnej) štátnosti (identity) boli aj debaty a diskusie na tému štátnej symboliky, ale aj samotnej formy vlády. Ako sa uvádza „*V analytickej správe Ruského nezávislého inštitútu sociálnych a národnostných otázok*“, ešte v roku 1997 neexistovala jednoznačná a konsenzuálna predstava o forme vlády. Zo všetkých respondentov, ktorí sa zúčastnili na uvedenom prieskume, sa vyslovilo pre prezidentskú republiku 25,5 %, pre prezidentskú parlamentnú republiku 24,2 %, pre parlamentnú republiku 7,4 %, pre systém soviетov 15,9 % a pre konštitučnú monarchiu 5,6 %. Zarážajúce je, že na uvedenú otázku nevedelo odpovedať až 21,4 % opýtaných. V uvedenej analytickej správe sa taktiež potvrdzovala

nevyhnutnosť ruského hľadania „*ideovej myšlienky*“ a nostalgie po strate veľmocenského postavenia (Z analytické správy, 1997, s. 4).

Absencia idey (ideologické vákuum) predstavovala po zániku marxizmu-leninizmu v ruskej spoločnosti vážny problém. Radikálna zmena si vyžadovala hľadanie novej filozoficko-myšlienkovvej paradigmy, ktorá by dostatočným spôsobom objasňovala aktuálne problémy, postavenie RF vo svete a ktorá by v spoločnosti poslúžila ako určitý „*sociálny tmel*“ na prekonanie zložitého postkomunistického transformačného obdobia (Sergunin, 2000). Komunistická ideológia bola skompromitovaná, liberálne myšlienky nemali v Rusku takmer žiadne tradície ani korene. Navyiac, podpora liberálnych ideí začala slabnúť v dôsledku radikálnej ekonomickej reformy, ktorá bola z dôvodu sociálnych dopadov medzi občanmi hodnotená krajne negatívne. Výsledkom procesu hľadania národnej identity sa stal vzostup ruského nacionalizmu, na politickej scéne reprezentovaný V. Žirinovským. Aj preto sa v počiatočnej fáze formovania ruského politického systému viac-menej hľadala nová idea, ktorá by dokázala aspoň čiastočne zjednotiť značne fragmentarizovanú a polarizovanú spoločnosť.

V zahranično-politickej oblasti sa „*nosnou*“ ideovou myšlienkou po roku 1991 stáva Atlantizmus (spojený s MZV RF A. Kozyrevom a jeho príklonom k USA a západoeurópskym štátom), ktorý však čoskoro ustúpil do úzadia v dôsledku nechoty západných krajín priznať Rusku osobitné postavenie a miesto v postsovietskom priestore (Litera, 1994, s. 66-67). Za ďalšie „*náhradné ideológie*“ boli považované najmä Slavianofilstvo a Eurazianizmus, ale taktiež geopolitika (Ištok, 2003, s. 137-138; Voráček, 2004). V priebehu 90. rokov minulého storočia sa však ukázala jednoznačná disonancia, statickosť a ahistorickosť medzi vyššie uvedenými myšlienkovými prúdmi, ktoré nemohli byť úspešne zasadené (aplikované) do transformačného a dynamicky sa formujúceho rámca. V tomto smere až vypracovanie modelu „*riadenej demokracie*“, a osobitne po roku 2006 aplikovanie koncepcie „*suverénnej demokracie*“, ktoré sú spojené s obdobím vlády prezidenta V. Putina, znamenalo definitívne vyriešenie tohto problému.

2.3. Turbulentné 90. roky – obdobie vlády prezidenta B. Jel'cina

Po vzniku Ruskej federácie mali základ politického systému tvoriť inštitúcie fungujúce podľa ústavy z roku 1977 so zakomponovaním reforiem z konca 80. rokov 20. storočia. Dvojkoľajnosť sovietskeho systému, kedy štátne orgány plnili formálne prípadne implementačné funkcie inštitúcii straníckych, umožňovala takému systému fungovať v rámci ZSSR. Nevhodné inštitucionálne a procedurálne usporiadania podčiarkovalo aj rozdelenie politických elít do dvoch mocenských centier, ktoré viac-menej kopírovali inštitúcie výkonnej

a zákonodarnej moci. Z uvedeného dôvodu sa ústavná reforma javila ako nevyhnutná (Leichtová, 2008, s. 382).

Priebeh a vývoj udalostí po roku 1991 poznačila radikálna ekonomická reforma premiéra J. Gajdara, ktorej dôsledky ruská spoločnosť pocítila okamžite v podobe prudkého hospodárskeho prepadu, inflácie a rastu cien. Profesor J. Pick v tejto súvislosti uvádza, že hospodársky prepad v Ruskej federácii po roku 1990 o 50 % nemá v ekonomickej histórii civilizovaných krajín obdobu nielen v mierových časoch, ale ani v najhoršom období – v čase druhej svetovej vojny. Takýto rozvrat sovietskej a ruskej ekonomiky sa nepodarilo dosiahnuť ani Hitlerovi, pretože v najťažších rokoch (1941 – 1942) neklesol výkon sovietskej ekonomiky pod 70 % predvojnovú úroveň (Pick, 2009, s. 122).

Omnho vážnejším problémom z hľadiska formovania ústavno-politického systému sa stala faktická existencia dvoch mocensko-politických centier, reprezentovaných prezidentom B. Jeľcinom (exekutívou) a silnou opozíciou v Najvyššom soviete (zákonodarnou mocou). Keďže nastavený systém umožňoval obidvom zložkám moci účinne blokovať činnosť opačného tábora, systém prestával fungovať a plniť požiadavky, ktoré sú na politické systémy kladené (Leichtová, 2008, s. 383). Prvý vážnejší názorový stret nastal na 7. Zjazde ľudových poslancov (december 1992), ktorý zamietol prezidentom navrhovaného kandidáta na premiéra (J. Gajdara) a presadil pre legislatívu prijateľnejšieho V. Černomyrdina. Zároveň došlo k pokusu schválenia ústavných zmien, ktoré by obmedzovali právomoci prezidenta. B. Jeľcin odpovedal dekrétom, ktorým sa pokúsil parlament vyradiť z rozhodovacieho procesu, na čo sa 9. mimoriadny Zjazd neúspešne pokúsil o impeachment B. Jeľcina.

Vnútropolitický konflikt začal naberať na intenzite na jar 1993, kedy sa Zjazd ľudových poslancov postavil proti záverom legislatívnej komisie (na čele s B. Jeľcinom), cieľom ktorej bolo vypracovanie novej Ústavy RF. Upokojeniu situácie nepomohlo ani referendum (apríl 1993), v ktorom B. Jeľcin preniesol rozhodnutie o mocenskom spore medzi zákonodarnou a výkonnou mocou na samotných občanov. Výsledok referenda však vyznel veľmi nejednoznačne. B. Jeľcin síce získal podporu a dôveru pre doteraz realizované kroky (sociálne a ekonomické reformy), avšak voliči odmietli návrh predčasných volieb prezidenta a parlamentu (Leichtová, 2008, s. 383). Keďže situácia sa začala vyostrovať, B. Jeľcin sa rozhodol pre ofenzívu voči odbojnému parlamentu, a 21. 9. 1993 vydal dekrét č. 1400 „*O postupnej ústavnej reforme v Ruskej federácii*“. Na základe dekrétu B. Jeľcin zrušil Najvyšší soviet a Zjazd ľudových poslancov, rozpustil Najvyšší súd a pozastavil činnosť Ústavného súdu RF. Dekrétom sa zároveň konštituovalo dvojkomorové parlamentné Federálne zhromaždenie RF, a vyhlasoval sa termín (december 1993 až jún 1994) o konaní referenda o novej ústave, ale aj volieb do nového zákonodarného orgánu,

zákonodarných zborov subjektov federácie a do mestských a oblastných zastupiteľstiev (Holzer, 2001, s. 145). Reakcia Zjazdu ľudových poslancov a Najvyššieho sovietu, podopretá stanoviskom Ústavného súdu o neplatnosti dekrétu, na seba nenechala dlho čakať. Najvyšší soviet označil prezidenta neschopným vládnuť, pričom sám na čelo štátu vymenoval A. Ruckoju – dovtedajšie viceprezidenta RF. V takejto situácii sa mocenský stret obidvoch politických zoskupení stal neodvratným.

V následnom mocenskom konflikte poznačenom jeho silovým riešením zvíťazil prezident B. Jeľcin, hoci jeho povest' „demokrata“ najmä v očiach západu bola značne narušená tvrdým a násilným zásahom voči zákonodarnej moci. Následným schválením superprezidentskej ústavy v referende 12. 12. 1993 (účinnosť od 25. 12. 1993) si B. Jeľcin dal schváliť silné ústavné postavenie s rozsiahlymi kompetenciami a právomocami. Prijatie Ústavy RF v referende definitívne potvrdilo ďalšie smerovanie politického a inštitucionálne systému, a to aj napriek tomu, že paralelne s referendom sa konali aj voľby do dolnej komory ruského parlamentu (štátnej dумы). V nich prekvapujúco zvíťazili nacionalisti (nacionalistická strana V. Žirinovského) s 22,92 %. Na druhom mieste skončila proreformná a projeľcinovsky orientovaná strana Voľba Rusko (15,51 %). Silné pozície antijeľcinovských síl podčiarkovala tretím miestom Komunistická strana RF (12,4 %).

Z hľadiska politického systému je moc na úrovni federálneho centra rozdelená na zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc. Zákonodarná moc je reprezentovaná dvojkomorovým Federálnym zhromaždením. Dolná komora – nazývaná aj Štátna дума, je tvorená poslancami politických strán a hnutí, ktorí boli do roku 2003 volení na základe zmiešaného volebného systému. Rada federácie predstavuje hornú komoru ruského parlamentu, a tvoria ju za každý subjekt federácie dvaja zástupcovia (najvyšší predstaviteľ zákonodarnej a výkonnej moci jednotlivých regiónov federácie). V zmysle schválenej Ústavy RF z roku 1993 je prezident RF volený občanmi Ruska v priamych voľbách na obdobie 4 rokov. Medzi najvýraznejšiu kompetenciu prezidenta patrí právo vydávať zákony (dekréty), ktoré predstavujú legislatívne normy platné na území celého štátu. Navyše, dekréty prezidenta nie je možné prekonať vetom parlamentu. Prezident RF taktiež určuje základné smery vnútornej a zahraničnej politiky štátu, na základe návrhu predsedu vlády vymenováva ostatných členov kabinetu, predsedá Rade bezpečnosti RF, vymenováva a odvoláva členov prezidentskej administratívy, ale aj splnomocnených predstaviteľov prezidenta v subjektoch federácie (Horváth, 2000, s. 50)¹. Ústava RF charakterizuje Rusko ako demokratický spolkový štát republikánskeho typu. Podľa

¹Bližšie pozri aj: Konstitúcia Rossijskoj Federacii. Dostupné na: <http://www.constitution.ru/>

čl. 3 ústavy zdrojom suverenity a jediným zdrojom moci v Ruskej federácii je mnohonárodný (mnogonacionalnyj) ľud (Klokočka, 1996, s. 223). Postavenie vlády je v ruskom politickom systéme skôr nevýrazné. Predsedu vlády menuje a odvoláva prezident a to bez ohľadu na výsledky volieb a stranického zloženie Štátnej dумы.

Napriek tomu, že B. Jeľcin získal prijatím Ústavy RF faktický monopol na výkon štátnej moci, skutočná moc federálneho centra bola po celé obdobie B. Jeľcina v úrade prezidenta značne oslabená. Pre takéto konštatovanie existovali dva faktory. Prvý faktor bol spojený s neúmerným vzostupom moci regionálnych štruktúr, ktorá na konci jeľcinovej éry dospela do takého štádia, že Moskva fakticky nemala kontrolu nad niektorými subjektmi a regiónmi federácie. Za takýto stav bol do značnej miery zodpovedný sám B. Jeľcin, ktorý sa snažil vo vnútropolitickom zápase získavať lojalitu regionálnych elít výmenou za prenechávanie čoraz rozsiahlejších právomocí. Rada federácie (ako komora „regiónov“ konštituovaná po ústavno-politickej kríze v roku 1993) predstavovala gesto voči regionálnym štruktúram za ich podporu B. Jeľcinovi. Aj keď v marci 1992 sa podarilo podpísať Federálnu zmluvu medzi federálnym centrom a jednotlivými subjektmi RF (zmluvu však nepodpísalo Čečensko a taktiež Tatarstan, ktorý k nej pristúpil neskôr, aj to po akceptovaní niektorých osobitostí), vzťahy zostávali značne uvoľnené, čo sa prejavovalo aj rozporom regionálneho legislatívy s federálnymi zákonmi, resp. samotnou Ústavou RF (Kotyk, 1998 s. 11). Druhým faktorom symbolizujúcim oslabovanie moci prezidenta súvisí so vzťahom B. Jeľcina k novej ekonomickej a finančno-hospodárskej elite (oligarchovia). Jednalo sa o malú skupinu vplyvných ľudí v bezprostrednom okolí prezidenta, ktorá nadobudla v procese privatizácie a odštátňenia hospodárstva rozsiahly majetok, na základe ktorého mohli vstupovať a ovplyvňovať (legálne aj nelegálne) mocensko-politické rozhodovania. Závislosť B. Jeľcina na oligarchoch a ich štruktúrach (tzv. „rodina“) ovládajúcich okrem kľúčových odvetví hospodárstva aj mediálnu sféru, sa najvýraznejšie prejavil vo voľbách prezidenta v roku 1996. Vzhľadom na skutočnosť, že politická pozícia B. Jeľcina až do odchodu z funkcie prezidenta v decembri 1999 do značnej miery závisela na podpore oligarchie, ale aj regionálnych politických elít, politický systém začal nadobúdať silné črty klientelistickeho-patronálneho systému.

Ďalším znakom, signalizujúcim pokles popularity a zmeny v náladách a preferenciách občanov ruskej spoločnosti, sa stali voľby do Štátnej dумы v decembri 1995. Tieto voľby potvrdili nárast opozičných (komunistických a nacionalistických) síl, a tým aj polarizáciu a štiepenie ruskej spoločnosti v dichotómii „komunizmus versus antikomunizmus“ (Hloušek – Kopeček, 2004). Kremľská (proprezidentská) strana premiéra V. Černomyrdina Naš dom Rusko v týchto voľbách zaostala vo výsledkoch za očakávaniami

(10,13 %), čo viedlo k „*poplachu*“ v prezidentovej administratíve, pretože na rok 1996 boli naplánované prezidentské voľby. V tomto smere sa opätovná kandidatúra B. Jeľcina na post prezidenta RF stala bezalternatívnou. Samotné voľby prezidenta a predovšetkým ich druhé kolo, v ktorom sa stretli B. Jeľcin a predseda KSRF G. Zjuganov, predstavovali plebiscit medzi B. Jeľcinom a „*návratom späť*“ (Holzer, 2000).

Záverom tejto časti je možné konštatovať, že do konca roku 1999, kedy došlo k odstúpeniu B. Jeľcina z postu prezidenta RF, bolo v mnohých ohľadoch vytvorené fungovanie ústavným textom kodifikovanej štruktúry ruského politického systému. Jeho praktické fungovanie však bolo problematizované niektorými mimo ústavnými okolnosťami, ktoré sa týkali predovšetkým:

- 1) Nedokončenej profilácie samotného ruského štátu a jeho doposiaľ krátkej a nejasnej tradície;
- 2) Značnej miery autonómie niektorých štátnych štruktúr (armády, tajných služieb, vojensko-priemyselného komplexu);
- 3) Komplikovaného vzťahu federálneho centra a jednotlivých regiónov a oblastí;
- 4) Výraznej úlohy tzv. oligarchov, kontrolujúcich obrovské finančné, priemyselné a mediálne kapacity a schopných ovplyvňovať politické procesy;
- 5) Pretrvávajúcich klientelistických sietí a nezanedbateľnou úlohou kriminálnych štruktúr (Holzer, 2004, s. 326-327).

3. V. Putin a jeho dve funkčné obdobia (2000 – 2008)

Obdobie vlády V. Putina vo funkcii prezidenta RF je spájané s viacerými zásadnými zmenami a zásahmi vo fungovaní ruského politického systému. V. Putin si ihneď po nástupe na post prezidenta uvedomil, že nebude disponovať reálnou politickou mocou, pokiaľ neobmedzí moc a vládu regionálnych lídrov a vplyvných oligarchov, resp. paralelne s týmto procesom si nevytvorí vlastnú, sebe blízku názorovú a hospodársky silnú skupinu. Z tohto dôvodu sa musel koncentrovať na čo najrýchlejšie vyriešenie obidvoch problematických bodov, pričom aj v jednom aj v druhom prípade bol úspešný.

Pokiaľ ide o vzťah centra verzus regióny, V. Putin zdedil oslabené federálne centrum, ktoré bolo nielen dôsledkom rozpadu ZSSR a vnútorných sociálno-ekonomických problémov, ale aj politiky jeho predchodcu. Stav v tejto oblasti bol pritom veľmi vážny, nakoľko viaceré subjekty federácie odmietali rešpektovať zákonné normy centra, a na druhej strane začali vydávať vlastné, ktoré odporovali Ústave RF. Navyiac, subjekty začali nadväzovať bez kontroly vzťahy so zahraničím vo vnútri aj mimo SNŠ, pričom množstvu subjektov (cca 50) sa podarilo dohodnúť s federálnym centrom zvláštne zmluvy, ktoré im umožňovali takéto akcie legalizovať a získať výhody, ktoré iné subjekty ešte

nemali. Do procesu narastajúcej vnútornej decentralizácie razantne vstúpil V. Putin, keď vytvoril novú administratívnu štruktúru nad všetkými subjektmi RF – federálne okruhy (Baar, 2005, s. 10)². V máji 2000 V. Putin rozdelil Rusko na sedem federálnych okruhov štátnej správy (tzv. generálne gubernie), na úroveň ktorých preniesol niektoré právomoci. Tieto právomoci získali federálne okruhy na úkor regiónov, čo viedlo k posilneniu úlohy štátnej (federálnej) moci a zároveň k oslabeniu regiónov. Na čele federálnych okruhov stáli splnomocnení predstavitelia menovaní samotným V. Putinom. Bol to prvý krok proti decentralizačným trendom, ktorý v nasledujúcich rokoch pokračoval ďalšími právnymi aktmi. Zásah a spacifickovanie regionálnych politických elít sa ukazovalo ako neodkladné aj z toho dôvodu, nakoľko už na konci Jel'cinového obdobia sa začalo formovať a silnieť výrazne protikremľské politické hnutie „*Vlast' celé Rusko*“. Tento politický subjekt predstavovalo združenie viacerých lídrov regionálnych subjektov (okrem iného moskovského primátora J. Lužkova, prezidenta Tatarstanu M. Šajmijevom, ale aj ex predsedu vlády J. Primakova).

Zákonmi „*O systéme formovania Rady federácie Federálneho zhromaždenia*“ a „*O všeobecných princípoch formovania orgánov výkonnej moci Ruskej federácie*“ ďalej oslaboval moc regionálnych štruktúr. Na ich základe mohol V. Putin odvolať predstaviteľov subjektov federácie, ak voči nim bolo zahájené trestné stíhanie zo strany generálnej prokuratúry. Ustanovením federálnej intervencie získal prezident možnosť vetovať zákony prijaté regionálnymi parlamentmi, poprípade ich rozpustiť, ak by odmietli zosúladiť svoje zákonodarstvo s Ústavou RF a federálnymi zákonmi (Duleba, 2008, s. 13). Zároveň bola stanovená lehota, do ktorej má dôjsť k zosúladeniu existujúcich právnych aktov na úrovni regiónov s Ústavou RF a federálnym zákonodarstvom, v opačnom prípade takéto právne akty strácali automaticky platnosť. Konsolidáciu právneho priestoru V. Putin dokumentoval slovami prejavu o stave Ruskej federácie pred poslancami Federálneho zhromaždenia v máji 2003: „*Právne a fakticky sme obnovili jednotu štátu. Upevnili sme štátnu moc.... Vďaka obnoveniu jednotného právneho priestoru sme sa mohli pustiť do vymedzenia právomocí medzi centrom a regiónmi.*“ (Putin, 2003).

Na stránickej úrovni V. Putin dobudoval vlastnú politickú stranu „*Jednota*“ (vo voľbách so Štátnej dумы RF v roku 1999 sa umiestnila hneď za KSRF s výsledkom 23,3 %) neskôr premenovanú na „*Jednotné Rusko*“, z ktorej sa stala silná poprezidentská strana jasne dominujúca vo voľbách v roku 2003 so

² Bližšie pozri aj: Leichtová, M. 2007. Ruská federace – hrozba rozpadu štátu zažehnaná? In Waisová Š. a kol.: Slabé štáty. Selháni, rozpad a obnova štátnosti. Plzeň: Aleš Čenek, s. 163-175.

ziskom 37,6 %³. Dobudovanie prorezidentskej strany „*Jednotné Rusko*“ (okrem iného aj „*dobrovoľným*“ začlenením ďalších politických subjektov – napr. Vlast' celé Rusko), nazývanej aj stranou moci ako nástroja posilňovania rezidentskej moci, sa stalo súčasťou procesu utvárania riadenej demokracie. Jedná sa o typ stranického subjektu, ktorého úlohou je otestovať potenciál rezidentského tábora v parlamentných voľbách a vytvoriť organizačné zázemie pre voľby rezidentské. Programovo sa hlási k centristickej orientácii, jej najtypickejšou programovou prioritou je dôraz na výraznú úlohu štátu (Holzer, 2004, s. 345).

Za asistencie štátnych orgánov sa prezidentovi podarilo vstúpiť do procesu rozsiahlej reprivatizácie majetku. Táto vyvrcholila kauzou JUKOS M. Chodorovského. Keďže pre obhájenie niektorých politických krokov bolo nevyhnutné „*správne informovať*“ ruskú verejnosť, V. Putin pristúpil k získaniu kontroly nad médiami. V apríli 2001 prevzal štát kontrolu v súkromnej televízii NTV, ktorá bola vo vlastníctve V. Gusinského. Útok za účelom likvidácie nezávislých médií sa ďalej sústredil na B. Berezovského vlastniaceho okrem médií (televízne stanice TV6, ORT) aj rozsiahle majetkové aktíva v kľúčových odvetviach hospodárstva (Aeroflot, AvtoVaz). Ostatní oligarchovia (Deripaska, Abramovič, Alekperov a iní) ihneď pochopili signál: buď sa stanú lojálnym voči novej politickej moci a jej štruktúram, alebo v opačnom prípade budú mať problém s Kremľom (Jack, 2004, s. 206-209). V súvislosti s tzv. „*oligarchami*“ je potrebné uviesť, že transformácia majetkových vzťahov v postsovietskom Rusku mala z hľadiska depolitizácie niekoľko významov:

- a) *Do značnej miery stvorila mocenské ukotvenie spoločenských skupín, ktoré neskôr ovplyvňovali zákonodarný proces a priebeh praktickej politiky ďaleko viac ako klasické demokratické mechanizmy.*
- b) *Z formálne právneho hľadiska bola zaisťovaná rezidentskými dekrétmi, a nepredstavovala teda výsledok zákonodarnej činnosti parlamentu, ale vôľu vládnucich elít (Holzer – Balík, 2007, s. 148).*

Treba však konštatovať, že Putinova zdanlivá de-oligarchizácia ruského politického systému však v skutočnosti viedla len k ustanoveniu novej oligarchie technokratického typu. Symbolom a zosobnením putinovej vlastnej oligarchie sa stali tzv. „*Piterci*“ – spolupracovníci V. Putina z obdobia jeho pôsobenia v Petrohrade a v tajných službách (KGB, respektíve FSB).

V rokoch 2000 – 2006 sa v súvislosti s označením politického režimu v Rusku hovorí ako o „*riadenej demokracii*“. A. Duleba v tejto súvislosti uvádza, že termín „*riadená demokracia*“ nevznikol dňom odovzdania moci

³ Bližšie pozri: Results of Previous Elections to the Russian State Duma. http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php

V. Putinovi, ale bol budovaný už po roku 1993, pričom jej signifikantným znakom je manažovanie (zo strany Kremľa) priebehu volebného procesu a predovšetkým ich výsledkov (Duleba, 2008). Podľa P. Usova predstavuje „riadená demokracia“ demokraciu (voľby, alternatívnosť, sloboda slova a tlače, vymeniteľnosť lídrov režimu), ktorá je však korigovaná vládnuou triedou (presnejšie časťou tejto triedy, ktorá má k dispozícii moc). Je to niečo, čo je u nás (v Rusku – pozn. autora) (Usov, 2007). Z tohto hľadiska je riadená demokracia mechanizmom, ktorý umožňuje kontinuálne pôsobenie vládnuých elít, ktoré vo svojich rukách skoncentrovali základné mocenské nástroje a v plnej miere ovplyvňujú proces prijímania rozhodnutí a rozdeľovania sociálnych a ekonomických statkov. Zároveň tento „mechanizmus“ umožňuje obmedzenie účasti ostatných zložiek spoločnosti na politických procesoch.

Beslanskú tragédiu (september 2004) V. Putin využil na iniciovanie zásadných zmien politického systému štátu, ktoré znamenali ďalšie posilnenie výkonnej moci a jej ďalšiu centralizáciu na úkor systému reprezentatívnej demokracie⁴. Predovšetkým definitívne zlomil moc regiónov tým, že zrušil priamu voľbu predstaviteľov republík. Podľa nového zákona sú títo predstavitelia volení parlamentmi jednotlivých subjektov federácie na návrh prezidenta RF. Zásadnejší význam pre stranický systém a jeho fungovanie malo zrušenie zmiešaného volebného systému do Štátnej dумы. Podľa novej právnej úpravy môžu do Štátnej dумы kandidovať výlučne tie politické subjekty, ktoré v registrácii preukážu, že pôsobia vo všetkých subjektoch federácie (Souleimanov – Svoboda, 2006, s. 5). Táto zmena zákona jednoznačne nahrávala prokremel'skému Jednotnému Rusku, fakticky zmeneného na štátustranu, ktorá vo voľbách do Štátnej dумы v decembri 2007 získala ústavnú väčšinu (64,30 % a 315 mandátov zo 450)⁵

Budovanie monocentrickej „mocenskej vertikály“ ukončil V. Putin ustanovením Občianskej komory RF, ktorá združuje 126 zástupcov, zväčša známych osobností verejného a spoločenského života (športovci, umelci, vedci a pod.) (Usov, 2007). Podľa štatútu tohto orgánu, občianska komora uskutočňuje vzájomné pôsobenie občanov s orgánmi štátnej moci a miestnej samosprávy za účelom sprostredkovania potrieb a záujmov občanov, ochrane ich práv a slobôd pri formovaní a realizácii štátnej politiky a taktiež za účelom realizácie občianskej kontroly štátnych orgánov. Paralelne s procesom budova-

⁴ 28. septembra 2004 okolo sto medzinárodných osobností (mimo iných C. Bild, B. Geremek, V. Havel, J. Rupnik, M. Šimečka, A. Vondra) vydalo „Otvorený list šéfom vlád a štátov – členov EÚ a NATO“, v ktorom varovali pred podkopávaním demokracie v Rusku a približovaním Moskvy k autoritatívnemu režimu.

⁵ Bližšie pozri: Final Result of the Duma Election. 2. December 2007.

http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php?S776173303132=99a934f92fa1e20f9dbfe6cc2b82e9e2

nia federálnej občianskej komory začali vznikáť aj regionálne občianske komory, ale taktiež prebiehala aj „transformácia“ mimovládneho sektora, kde došlo k výraznému posilneniu kontroly štátu nad domácimi a zahraničnými neziskovými a mimovládnyimi organizáciami (Celder, 2008, s. 374-375).

V súvislosti s prípravou parlamentných (decembra 2007) a prezidentských (marec 2008) volieb sa skupina okolo V. Putina sústredila na obhajobu politického systému vybudovaného počas vlády prezidenta V. Putina. Aj preto sa od roku 2006 začal používať nový termín „suverénna demokracia“. Podľa A. Dulebu termín „suverénna demokracia“ vznikol na politickú objednávku Kremľa s cieľom nielen vysvetliť špecifiká ruskej demokracie za V. Putina, ale predovšetkým vypracovať novú štátnu ideológiu zdôvodňujúcu vnútornú a zahraničnú politiku súčasného Ruska (Duleba, 2008, s. 7). Jeho integrálnou súčasťou sa stal „Plán Putina“ (faktický volebný program Jednotného Ruska pre voľby do štátnej dумы v roku 2007).

4. D. Medvedev – mocenská kontinuita alebo pokus o „modernizáciu Ruska“?

V súlade s princípmi suverénnej demokracie „určil“ V. Putin svojho nástupcu – D. Medvedeva. Prezidentské voľby v marci 2008 sa stali len formálnym potvrdením tohto aktu. „Zvolenie“ (v skutočnosti však potvrdenie) D. Medvedeva za nasledovníka V. Putina znamenalo v podstate odobrenie voličmi pokračovania mocenskej kontinuity doterajšej politickej elity sústredenej okolo V. Putina, nakoľko aj po nástupe do funkcie premiéra RF si Putin a s ním spojená mocenská, politická a ekonomická skupina (do ktorej ostatne patrili aj D. Medvedev) ponechala rozsiahly vplyv. V. Putin sa stal predsedom vlády, pričom zároveň prijal ponuku byť predsedom Jednotného Ruska, ktoré pohodlným spôsobom kontroluje ruský parlament.

Tandem Medvedev – Putin navonok pôsobí veľmi koherentne a stabilne. Túto stabilitu a harmóniu neustále prezentujú aj verejnoprávne médiá kontrolované Kremľom. Napriek tomu D. Medvedev už niekoľkokrát vystúpil s kritikou V. Putina. Najostrejšie na zjazde vládnej strany Jednotné Rusko v novembri 2009, kde v reakcii na regionálne voľby uviedol, že strana sa musí naučiť vyhrávať vo voľnej konkurencii, v demokratickej súťaži: *„Strana je iba nástrojom. Áno, veľmi dôležitým, absolútne nevyhnutným nástrojom, ale stále iba nástrojom, prostriedkom, nie však cieľom.“*⁶ Svoju tvrdú kritiku zopakoval o rok neskôr na svojom blogu, kde obvinil vládnu stranu Jednotné Rusko zo stagnácie Ruska. Podľa D. Medvedeva súčasný systém zmenil Rusko na monolit odolný voči konštruktívnym zmenám a ignorujúci menšinové hlasy. Doslova

⁶ Bližšie pozri: „Medvedev kritikujet struktury, zanimajuščijesa apparatnymi intrigami.“ Dostupné na: <http://news.mail.ru/politics/3070734/useit/>

uviedol: „*Ak vládna strana nemá šance niekedy prehrať, v konečnom dôsledku bude degradovať, ako každý iný organizmus, ktorý sa nevyvíja.*“ (Medvedev, 2010). Jednotné Rusko ako vládna strana však v súčasnosti predstavuje typ strany, ktorú označujeme ako štátostranou. Predseda parlamentu B. Gryzlov v tejto súvislosti začiatkom februára uviedol, že: „*Jednotné Rusko – to je základ politickej stability v krajine, preto akýkoľvek útok na stranu moci – je útokom na štát.*“ (Gryzlov, 2010). Na druhej strane však jeho kritické vyjadrenia (až na výnimky) boli značne opatrné alebo v pomerne vágnej polohe. Okrem toho je nevyhnutné konštatovať, že doposiaľ sa jednalo len o rétorické vyjadrenia, ktoré neboli podopreté žiadnymi reálnymi a praktickými politickými krokmi. Podobne ako V. Putin v roku 2000, si aj D. Medvedev po roku 2008 uvedomil, že ak si nevybuduje dostatočne silnú hospodársku a názorovo blízku skupinu, nebude môcť pôsobiť nezávisle na štruktúrach a inštitúciách vytvorených V. Putinom.

V tomto kontexte sa D. Medvedev sústreďuje na budovanie imidžu akéhosi reformátora a modernizátora. D. Medvedev si za svoj politický program vytýčil urobiť z Ruska modernú a vyspelú krajinu, kde bude bohatstvo tvorené na poznačkovej ekonomike, inováciách a moderných technológiách. Podobne ako na konci 19. storočia, kedy Rusko predstavovalo krajinu prepojujúcu niektoré nesmelé (akokoľvek nevyhnutné) reformné kroky s hlbokými socio-politickými anachronizmami, aj teraz je ambíciou prekonať zaostalosť a nízku úroveň kvality života. Výsledkom modernizácie 19. storočia sa stalo naštartovanie procesu prerodu od tradičného spoločenstva k veľmi pozvoľne sa modifikujúcemu predmodernej spoločnosti, prejavujúcou sa predovšetkým postupnou štrukturalizáciou a stratifikáciou tradičných vrstiev do triedne podmienených socioekonomických schém (Holzer, 2002, s. 137).

Hlavné myšlienky vnútornej modernizácie Ruska boli publikované 10. septembra 2009 v stati *Rusko vpred*. V tejto stati D. Medvedev predstavil svoje názory, a zároveň ich zadefinoval ako budúce strategické úlohy RF. V stati sa okrem iného uvádza, že súčasná modernizácia by mala byť dosiahnutá demokratickou cestou, založená na intelektu a technológiách, a nie na surovinovej základni. Za základné problémy Ruska definoval rozsiahlu korupciu, spoliehanie sa na štát, ale aj alkoholizmus a demografickú krízu. Nepriamo sa však vo svojej stati vyjadruje aj o politickom systéme, ktorý by mal byť podľa D. Medvedeva otvorený, transparentný a zodpovedajúci viacrozmernej štruktúre štátu. Politický systém by sa mal obnovovať a zdokonaľovať v priebehu voľnej konkurencie otvorených politických združení a strán, ktoré sa striedajú u moci (Medvedev, 2009). Zdôraznenie týchto kľúčových faktorov modernizácie RF sa stali základom aj jeho každoročného prejavu o stave RF 12. novembra 2009, a taktiež v rámci vystúpenia na zjazde provládnej strany *Jednotné Rusko* 21. novembra 2009, kde opätovne hovoril o nevyhnutnosti všestrannej modernizá-

cie RF, ktorá by mala smerovať k vybudovaniu poznatkovej (inovatívnej) a vysoko technologickej ekonomiky. Pri tejto príležitosti bola ešte v priebehu roka 2009 zriadená pri prezidentovi RF Komisia pre modernizáciu a technologický rozvoj ekonomiky RF. Predložený program D. Medvedeva je však vo svojej podstate vo vnútornom rozpore s doteraz presadzovaným oficiálnym štátnym programom (ideológiou) premiéra V. Putina, známym aj ako tzv. „*suverénna demokracia*“, resp. „*Plán Putina*“. Tento je na rozdiel od programu D. Medvedeva postavený na silnej koncentrácii a kontrole štátnej moci všetkých politických, sociálnych a hospodárskych segmentov spoločnosti.

Medvedevov program modernizácie ruského štátu, spoločnosti a hospodárstva vychádza z demokratických (čiastočne liberálnych) postulátov, čo vyvoláva u analytikov viaceré otázky. Čo je však nemenej dôležité, obidva programy sa zhodujú vo viacerých cieľoch – okrem iného aj vo vybudovaní silného, efektívneho a akcieschopného štátu a štátnych štruktúr, rozdielne sú však filozofické východiská týchto programov. Domnievame sa, že tu je treba mať na zreteli, že politika V. Putina vychádza (vychádzala) z predispozície silného a centralizovaného štátu, ktorý je rozhodujúcim činiteľom v politickom a hospodárskom priestore. Zásadným štrukturálnym problémom uskutočnenia akejkoľvek vnútornej reformy (modernizácie) sa môže do budúcnosti javiť práve charakter ruského štátu, spoločnosti a hospodárstva, ktorý bol vybudovaný v priebehu rokov 2000 – 2006.

Dominantné postavenie ruského štátu v jednotlivých spoločenských segmentoch podčiarkuje aj súčasná organizácia ruského politického systému a ekonomiky. Dnešné ekonomické vzťahy sú charakterizované vysokým stupňom štátneho vlastníctva v oblasti strategických odvetví, čím ruské hospodárstvo výrazne nadobúda črty a znaky štátneho kapitalizmu. Treba konštatovať, že aktuálny spôsob pôsobenia štátu v ekonomike, je plne v súlade s koncepciou suverénnej demokracie, v rámci ktorej sa štát v hospodárskej sfére opiera o vlastné (ruské) kapitálovo silné korporácie pôsobiace predovšetkým v oblastiach ťažby a prepravy ropy, zemného plynu, oceliarstva a spracovania nerastných surovín, zbrojného priemyslu, dopravy a infraštruktúry. Model integrácie (v skutočnosti však centralizácie) ropných a plynárenských koncernov do gigantických korporácií s majoritnou účasťou štátu sa v krátkodobej perspektíve ukázal ako účinný, avšak z dlhodobého hľadiska nebude RF zabezpečovať vplyv na globálnych ekonomických procesoch. Veľká časť podnikov je zaradených na zoznam strategických podnikov, v ktorých štát musí vlastniť minimálne 50 % + 1 akciu. Uvedené znaky sú prejavom latentného korporativizmu (gigantické holdingy, štátne korporácie) ruského politického systému⁷.

⁷Aj v tejto oblasti sa názory D. Medvedeva a V. Putina značne rozchádzali, nakoľko D. Medvedev presadzuje zníženie podielu štátu v hospodárstve. V tomto smere až fi-

Záver

Dôležitú úlohu v postkomunistickom období formovania ruskej štátnosti a politických inštitúcií zohrali udalosti súvisiace s demokratizáciou Sovietskeho zväzu. Súčasný politický systém RF sa v kontexte tejto štúdie vyznačuje faktickou transformačnou neukončenosťou predovšetkým v oblasti implementácie neformálnych pravidiel z oblasti politickej kultúry a správania politických elít do činnosti politických orgánov a inštitúcií. Túto neštandardnosť a nevyprofilovanosť ruského politického prostredia, a to aj v kontexte pôsobenia záujmových skupín a organizácií je možné pochopiť len na základe historického presvedčenia a viery v silný a všemocný ruský štát (štátocentrizmus) a jeho odzrkadlením v súčasnom povedomí, ktoré je akcentované politickými predstaviteľmi, ale aj politickými komentátormi a analytikmi ako ospravedlňujúci faktor pre špecifickosť ruského politického systému. Aj z tohto dôvodu výsledkom politickej transformácie v prvej polovici 90. rokov sa stal stav, ktorý síce viedol k formálnemu uskutočneniu procedurálno-inštitucionálnych krokov pre fungovanie politického systému avšak v reálnej aplikácii stanovených (ústavných) a nepísaných (eticko-morálnych, politická kultúra) pravidiel „*zamrzla*“ RF niekde na „*pol ceste*“ tohto vývoja, t. j. v procese nezavršenia konštituovania občianskej spoločnosti, právneho štátu, rešpektovanie politického pluralizmu vrátane oblasti organizovaných záujmov, boja proti korupcii a rešpektovania stavu slobody médií (Horemuž, 2008, s. 86).

Súčasnú podobu ruského politického systému podstatným spôsobom ovplyvnilo obdobie rokov 1991 až 1993, ktoré vyvrcholili mocenským konfliktom medzi zákonodarnou mocou a prezidentom RF, a následným schválením „*superprezidentskej*“ Ústavy RF. Ako správne podotýka A. Duleba, koncentrácia moci v rukách prezidenta po roku 1993 zdeformovala proces postkomunistickej transformácie politického systému v Rusku z totalitného režimu na „*jednoduchú demokraciu*“. Výsledkom ústavy z roku 1993 bola marginalizácia úlohy a postavenia parlamentu, vláda sa stala „*nezávislá*“ od politických strán aj parlamentu, avšak totálne závislá od prezidenta a jeho administratívy. Ústava z roku 1993 zredukovala prvky reprezentatívnej demokracie v Rusku a spôsobila sformovanie hybridného semidemokratického režimu, v ktorom prezident drží v rukách nielen výkonnú ale čiastočne aj legislatívnu moc. Nová ústava

nančná a hospodárska kríza prinútila vládu V. Putina k zámeru odpredania štátnych podielov vo viacerých spoločnostiach. Kontrola nad ekonomickými štruktúrami V. Putina dostala úder v marci 2011, kedy D. Medvedev prikázal predstaviteľom vlády, aby opustili posty v predstavenstvách a dozorných radách štátnych korporáciách. D. Medvedev odôvodnil tento krok zvýšením efektívnosti a zmenšením korupčného prostredia. Väčšina analytikov však tento krok hodnotí ako pokus a snahu o oslabovanie vplyvu V. Putina a jemu lojálnych štruktúr necelý rok pred prezidentskými voľbami.

vytvorila systémový inštitucionálny rámec pre sformovanie režimu riadenej demokracie, ktorej mechanizmus a fungovanie sa naplno prejavil po roku 2000, t. j. po nástupe V. Putina do funkcie prezidenta RF (Duleba, 2008, s. 11).

Charakteristickým znakom Putinovej mocensko-politickej vertikály sa stalo vypracovanie rámcového mechanizmu silnej centralizácie procedurálneho charakteru rozhodovacieho procesu (decision making), resp. vytvorenie siete lojálnych štruktúr (vertikály moci), ktoré implementujú mocensko-politické rozhodnutia na úrovni všetkých politických, vojenských, hospodárskych, kultúrnych a spoločenských štruktúr ruského štátu. Základným spoločným menovateľom týchto štruktúr je ich úzky vzťah k fenoménu moci, a to nielen v štandardnom význame ad hoc snáh o ovplyvnenie štátnych orgánov v smere vlastných okamžitých záujmov a potrieb, ale v zmysle pokusu o zisk trvalého podielu na moci (Holzer, 2004, s. 245-246).

Obdobie prezidenta D. Medvedeva nepredstavuje z hľadiska ruského politického systému žiadnu zásadnú a systémovú zmenu, pretože reálna moc zostala v štruktúrach a inštitúciách vytvorených a kontrolovaných V. Putinom.

LITERATÚRA

- BAAR, V. 2005. *Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století*. Ostrava: Ostravská univerzita. 231 s. ISBN 80-7368-141-2.
- BALABÁN, M. 2006. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do 2050*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, Filozofická fakulta UK. 28 s. ISSN 1801-5999.
- CELDER, R. 2008. Vladimír Putin a jeho dve prezidentské obdobia. In: Lupták, E. – Ondrejčák, R. – Valášek, T. (eds.): *Panorama. Mapping security discourse 2007 – 2008*. Bratislava, CENAA. s. 371-383.
- DANČÁK, B. – FIALA, P. 2000. *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. 186 s. ISBN 80-210-2388.
- DULEBA, A. – HIRMAN, K. 1999. *Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*. Bratislava: IVO, 321 s. ISBN 80-88935-10-5.
- DULEBA, A. 2008. *Ruská federácia pred prezidentskými voľbami 2008*. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/sk/publikacie/analyzy/?nrok=2008>
- DVOŘÁKOVÁ, V. – KUNC, J. 1994. *O přechodech k demokracii*. Praha: Slon. 156 s. ISBN 80-901424-8-6.
- GRYZLOV, B. 2010. *Kritika „Edinoj Rossii“ – udar po gosudarstvu*. In: *Newsland* [online], [cit. 2011-03-17], Dostupné na: <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/465770>.

- HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L. 2004. *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 224 s. ISBN 80-210-3449-1.
- HOLZER, J. 2000. Jasný výsledek versus nejasná perspektíva – ruské prezidentské volby 2000. In: *Středoevropské politické studie* [online], no. 2 [cit. 2011-02-28], Dostupné na: <http://www.cepsr.com/tisk.php?ID=123>
- HOLZER, J. 2001. *Politický systém Ruska. Hledání státu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 224 s. ISBN 80-85959-97-6.
- HOLZER, J. 2002. Ruské stranictví. Několik vstupních poznámek k jeho teorii a tradici. *Politologický časopis*, roč. IX, č. 2, s. 131-149.
- HOLZER, J. 2004. Rusko. In Kubát, M. a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, Eurolex Bohemia. s. 337-353.
- HOLZER, J. – BALÍK, S. 2007. *Postkomunistické nedemokratické režimy. Studie k proměně politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 222 s. ISBN 978-80-7325-128-4.
- HOREMUŽ, M. 2008 Ruský vojensko-priemyselný komplex, jeho miesto a úloha v politickom systéme Ruskej federácie. *Politické vedy*, roč. XI, č. 1-2, č. 1-2, s. 76-102.
- HOREMUŽ, M. 2009. Inštitucionálno-politický vývoj Ruskej federácie po rozpade ZSSR. *Politické vedy*, roč. XII, č. 3, s. 132-144.
- HORVÁTH, P. 2000. *Funkcia prezidenta v ústavných systémoch*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. 77 s. ISBN 80-88935-15-6.
- HUNTINGTON, S. P. 2008. *Třetí vlna. Demokratizace na konci 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 343 s. ISBN: 978-80-7325-156-7.
- IŠTOK, R. 2003. *Politická geografia a geopolitika*. Prešov: Prešovská univerzita. 392 s. ISBN 80-8068-191-0.
- JACK, A. 2004. *Inside Putin's Russia. Can there be reform without democracy?* Nex York: Oxford University Press. 362 p. ISBN 978-0-19-518909-4.
- KLOKOČKA, V. 1996. *Ústavní systémy evropských států*. Praha: Linde. 416 s. ISBN 80-7201-010-7.
- KOTYK, V. 1998. *Rusko? Vztahy centra a regionů Ruské federace*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 124 s. ISBN 80-85864-43-6.
- KUBÁT, M. 2003. *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. Praha: Dokořán. 126 s. ISBN 80-86569-47-0.
- LEICHTOVÁ, M. 2008. Ruská federace: Od Sovětského svazu k řízené demokracii. In: Cabada, L. (ed.): *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha, VŠE Oeconomica, s. 379-398.
- LEICHTOVÁ, M. 2007. Ruská federace – hrozba rozpadu státu zažehnána? In: Waisová Š. a kol.: *Slabé státy. Selháni, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň, Aleš Čenek. s. 163-175.
- LINZ, J. J. – STEPAN, A. 1978. *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 144 p. ISBN-13: 978-0801820090.

- LINZ, J. J. – STEPAN, A. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 504 p. ISBN-13: 978-0801851582.
- LINZ, J., J. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Colorado: Lynne Rienner Publishers. 343 p. ISBN-13: 978-1555878900.
- LITERA, B. 1994. Kozyrevova doktrína – ruská varianta Monroeovy doktríny. *Mezinárodní vztahy*, roč. 29, č. 4, s. 65-71.
- MEDVEDEV, D. 2009. *Rossija vperjod!* In: *Prezident Rossii* [online] [cit. 2011-03-20], Dostupné na: <http://www.kremlin.ru/transcripts/5413>
- MEDVEDEV, D. 2010. *Naša demokratija nesoveršenna. My eto prekrasno ponimaem. No my idem vperjod.* In: *Videoblog Dmitrija Medvedeva* [online] [cit. 2011-03-27], Dostupné na: <http://blog.kremlin.ru/post/119/transcript>
- PICK, M. 2009. *Stát blahobytu, nebo kapitalismus?* Praha: Grimmus. 192 s. ISBN 978-80-902831-4-5.
- PUTIN, V. 2003. *Poslanie Federal'nomu Sobraniju Rossijskoj Federacii*. In: *Prezident Rossii* [online] [cit. 2011-03-12], Dostupné na: http://president.kremlin.ru/appears/2003/05/16/1259_type63372type63374type82634_44623.shtml
- ŘÍCHOVÁ, B. 2000. *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál. 304 s. ISBN 80-7178-461-3.
- SARTORI, G. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnetů a výsledků*. Praha: Slon. 238 s. ISBN: 80-85850-94-X.
- SERGUNIN, A., A. 2000. Měníci se paradigmata. *Mezinárodní vztahy v postkomunistickém Rusku*. *Mezinárodní vztahy*, roč. 35, č. 2, s. 27-46.
- SOULEIMANOV, E. – SVOBODA, K. 2006. Čechenská válka a ruská společnost. In: *Středoevropské politické studie* [online] no. 2-3 [cit. 2011-04-02], Dostupné na: <http://www.cepsr.com/dwnld/soul2.pdf>
- SZOMOLANYI, S. 1999. *Kľukatá cesta Slovenska k demokracii*. Bratislava: Stimul. 121 s. ISBN 80-88982-11-1.
- ŠVANKMAJER, M. – VEBER, V. – SLÁDEK, Z. – MOULIS, V. 1999. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny. 558 s. ISBN 80-7106-183-2.
- USOV, P. 2007. *Volby v Rusku: profanácia alebo prvok „riadenej demokracie“*. In: *Central & Eastern European Watch* [online] [cit. 2011-03-30], Dostupné na: <http://www.despiteborders.com/clanky/data/upimages/usov-ruske-parlamentne-volby-SK.pdf>
- VORÁČEK, E. 2004. *Eurasijství v ruském politickém myšlení. Osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace*. Praha: SET OUT. 350 s. ISBN 80-86277-34-8.
- VYKOUKAL, J. – LITERA, B. – TEJCHMAN, M. 2000. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 - 1989*. Praha: Libri. 860 s. ISBN 80-85983-82-6.

ŽENÍŠEK, M. 2006. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Aleš Čeněk. 222 s. ISBN 80-7380-008-X.

Z analytické zprávy 1997. Ruského nezávislého institutu sociálních a národnostních otázek. In: *Ruské aktuality*, 22, s. 4.

Martin Horemuž – narodený 1977. Absolvoval magisterské štúdium v odbore politológia na Trnavskej univerzite v Trnave (2003). V roku 2006 ukončil rigorózne konanie na Ústave politológie Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. V roku 2010 úspešne obhájil dizertačnú prácu v odbore medzinárodné vzťahy na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici. V súčasnosti je odborným asistentom na Katedre politológie Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku. Odborne sa zameriava na politický a bezpečnostný vývoj postsovietskeho Ruska.

PhDr. Martin Horemuž, PhD.
Filozofická fakulta, Katedra Politológie
Katolícka univerzita
Hrabovská cesta 1
Ružomberok
e-mail: martin.horemuz@ff.ku.sk